

JOSEP SALVANY I JUNCOSA: EL CONSTRUCTOR DE LA CIUTAT VUITCENTISTA DE VILANOVA I LA GELTRÚ

Manuel Claver Roso

|9

Si hi ha un període històric significatiu per a l'imaginari dels vilanovins i vilanovines és la segona meitat del segle XIX, persistent en els principals edificis de la nostra ciutat vuitcentista; i si hi ha una data central d'aquest període és el 29 de desembre de l'any 1881, quan la locomotora *Gumà* arribà de Barcelona. Fins a l'arribada del ferrocarril, la vila era aïllada pel massís del Garraf, que dificultava les seves comunicacions per terra. Aquestes males condicions de comunicació suposaven un augment dels costos dels productes que s'elaboraven a la vila i un encariment dels que hi arribaven; i la vila s'havia anat industrialitzant des de la dècada de 1830.

Francesc Gumà i Ferran (1833-1912) havia promogut l'arribada del ferrocarril trobant les necessàries complicitats a la ciutat, a Cuba i a Madrid, per tal de fer possible una companyia que sense el finançament estatal permetés l'arribada del ferrocarril. Francesc Gumà i Ferran fou fill de Sebastià Gumà i Soler (1794-1850), *indiano*, comerciant i fundador el 1833 de l'empresa Gumà, Roquer y Cia, coneguda popularment per la *fàbrica de la Rambla*, primera fàbrica cotonera de vapor a la ciutat i la més antiga fàbrica tèxtil de vapor a Espanya, quan el 18 de maig de 1839 entrà en funcionament, incendiada la barcelonesa de Bonaplata, Vilaregut, Rull y Cía, en els aldarulls de l'agost de 1835 a Barcelona.

La historiadora i directora de la nostra Biblioteca Víctor Balaguer, Montserrat Comas, ha identificat Francesc Gumà i Ferran en la base del personatge de Gil Foix, protagonista de la novel·la *La febre d'or* de Narcís Oller (1890-93). La primera part de la novel·la, *La pujada*, narra l'escalada econòmica, social i política de Gil Foix fins a la direcció d'un ambiciós projecte ferroviari. L'obra és situada, amb notables inexactituds, entre el 1880 i el 1882, i segons Montserrat Comas, l'escenari que utilitzà Narcís Oller fou aquella Vilanova i la Geltrú que rebia entusiasta el ferrocarril. Aquella esplendor daurada persistí algun temps, exemple del qual és la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, projectada pel mestre d'obres Jeroni

Granell Mundet, la primera pedra de la qual es col·locà l'1 de gener de 1882.

A l'any 1880, l'arquitecte Bonaventura Pollés i Vivó havia estat nomenat per l'Ajuntament arquitecte municipal, màxima autoritat urbanística de la ciutat, càrrec que fins aleshores havia ocupat el mestre d'obres Josep Salvany i Juncosa, que havia assumit aquesta funció l'any 1854. Entre aquesta data i el 29 de desembre de 1881 la ciutat va ser profundament transformada arquitectònicament i urbanística. Sense el mestre d'obres Josep Salvany i Juncosa no podem entendre aquesta transformació.

Al febrer de 1851, encara es mantenia el càrrec d'alcalde-corregidor a Vilanova i la Geltrú. Aquest càrrec no existia en totes les poblacions catalanes, però sí a la nostra ciutat, sospitosa de no haver acceptat amb entusiasme la reacció absolutista de 1814 i la de 1824, i principalment per adherir-se a l'esclat revolucionari de l'estiu de 1835. L'Ajuntament sol·licità a la reina Isabel II la supressió del càrrec. Concedida la supressió, els regidors, abans de nomenar un alcalde, van redactar un cos d'articles destinats a ordenar el govern de la ciutat. Les ordenances van ser aprovades el 10 de juliol de 1851 amb el nom de Bando de Buen Gobierno o de Policía Urbana y Rural. L'Ajuntament de Vilanova justificava les noves disposicions en tant que:

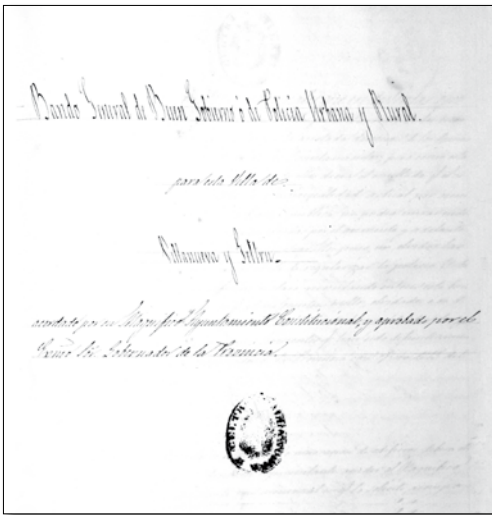
"Son varios lo bandos municipales que en distintas épocas y de diverso modo se han expedido en esta Villa para el arreglo de los mercados, la dirección de la obras particulares y la acertada dirección de los demás ramos confiados por la ley al cuidado de los Ayuntamientos; pero como

esto se ha hecho sin orden ni método, ninguno de ellos diera el resultado que del celo de sus autores se propuso. Solicita la Municipalidad actual por cumplir sus deberes y corresponder a la confianza publica no podrá mirar indiferente lo que exigen las nuevas necesidades creadas por el aumento y adelanto de la población que tiene la honor de administrar."

Aquest ban fou la disposició que reglamentà l'urbanisme i l'arquitectura de la ciutat fins a les Ordenanzas Municipales para el régimen y gobierno de Villanueva y Geltrú, aprovat el 15 de febrer de 1884, molt probablement redactat per l'arquitecte Bonaventura Pollés. Si bé el ban de 1851 es redactà seguint el Bando General de Buen Gobierno o de Policía Urbana de Barcelona de 1839, les Ordenanzas de 1884 seran anteriors a les de Barcelona. Tot un indicador del desenvolupament urbanístic de la nostra ciutat i de la necessitat de gestionar-lo.

El Bando de Buen Gobierno de 1851 fou l'expressió ideològica de com entenia la ciutat i el seu govern la burgesia vilanovina que des de finals del segle XVIII s'havia format, enriquida amb el comerç del vi i derivats, principalment dirigit a les Antilles, on els vilanovins s'instal·laren i acumularen el capital que revertí a la vila. Aquella acumulació de capital permeté iniciar la industrialització, i també finançar molts dels edificis emblemàtics de la ciutat vuitcentista, retornats els *indianos* a aquesta. El procés d'industrialització tèxtil continuarà i situarà Vilanova a la tercera posició de ciutats catalanes d'indústria tèxtil.

L'article primer del Bando expressa la intenció d'ordenar l'edificació de la ciutat, codi-

1 Primer full del Bando de Buen Gobierno de 1851

ficant la sol·licitud d'obres, com imposant l'alineament de façanes que es durà a terme a la nova ciutat com als nuclis antics:

"Para la construcción e innovación de edificios deberá el dueño o su legítimo propietario acudir al Magnífico Ayuntamiento con memorial en que la solicite, acompañando el perfil del edificio, con todas sus oberturas y puertas arregladas a escala y firmado por el director encargado de la obra que se quiera construir."

Els esdeveniments polítics de la ciutat no van ser aliens als de l'Estat. A la ciutat, entre 1850 i 1860 hi hagué canvis continus en els equips municipals: alternança entre moderats liberals i progressistes. Entre 1860 i 1871 hi hagué divuit equips municipals, quan per llei només s'havien de renovar cada dos anys, i sols la meitat, és a dir, vuit. Com és possible que en aquell període la ciutat no només dissenyés l'Eixample Gumà de 1876 i en realitzés altres d'anteriors, així com un gran nombre d'edificis que han donat a Vilanova i la Geltrú la fisonomia vuitcentista que la caracteritza? Crec que la resposta l'hem de trobar en el Bando de Buen Gobierno i en el seu estricte compliment.

Entre 1854 i 1880, la màxima autoritat urbanística fou Josep Salvany i Juncosa, mestre d'obres. Després d'haver exercit des de 1854 amb caràcter interí, el 1858 va sol·licitar de l'Ajuntament de ser nomenat mestre d'obres titular. Josep Salvany tenia l'obligació de marcar l'alineament dels edificis i el desnivell dels carrers, era el càrrec màxim de l'Ajuntament en matèria d'obres, tant en el projecte i direcció de les executades a càrrec del municipi, com en el control de les privades que s'havien de subjectar al Bando de Buen Gobierno.

Josep Salvany i Juncosa nasqué a la Geltrú, el 24 d'abril de 1825, fill de Salvador Salvany, mestre fuster, i Bonaventura Juncosa. Cursà estudis de director de camins veïnals i mestre d'obres a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, a Madrid. Ell fou el primer mestre d'obres que s'establí a Vilanova. Una vegada nomenat mestre d'obres titular de l'Ajuntament, el 17 de novembre de 1858, contrau matrimoni amb Maria de la Mercè Vidal i Pascual, filla única de Francesc Vidal i Pla, administrador de correu, i Vicenta Pascual, a l'església de Sant Antoni Abat. Als capítols matrimonials llegim que

anà a viure a la casa de la família de Francesc Vidal i Pla. En el padró d'habitants de 1873 figura aquesta casa familiar amb l'adreça de plaça de la República (actual de la Vila), sense número i al padró de l'any 1889; la casa familiar de Josep Salvany és al número 10 de la plaça de la Constitució (de la Vila).

L'any 1884 mor Mercè Vidal. Tres anys més tard, el 26 de març de 1887, contrau matrimoni amb la sitgetana Francesca Cassanyes i Forment, de 35 anys d'edat, filla de Magí Cassanyes i de J. Forment i Robert. L'any 1888 nasqué la seva filla, suposem que única, a la qual donà, com la tradició establia, el nom de Josepa. El 1880 és nomenat arquitecte municipal Bonaventura Pollés, que passà a ser la màxima autoritat urbanística de la ciutat. Josep Salvany demanà a l'Ajuntament que fos nomenat secretari d'aquell. A l'any 1898, mor a Barcelona.

Josep Salvany compaginà la seva activitat com a titular municipal en matèria urbanística amb l'exercici privat de la seva professió. Ell no era l'únic mestre d'obres a la ciutat, però sí un dels que més intervingué en l'edificació d'una ciutat en constant augment demogràfic, conseqüència de la seva industrialització i del comerç. Una altra de les característiques de l'obra de Josep Salvany fou que treballà tant per a la burgesia enriquida com per als privats modestos.

La Reial Ordre d'11 d'octubre de 1817 restablí oficialment l'antiga professió de mestre d'obres. Si aquesta era una professió paral·lela a la d'arquitecte o n'era una versió menor, és una discussió entorn d'un tema que s'ha començat a investigar seriosament en

els darrers anys. Sabem que la competència del mestre d'obres s'havia de dirigir a allò que en els textos legals es denominà sempre *l'arquitectura privada*, enfront de la *pública* o *monumental*, que era l'àmbit propi dels arquitectes. Amb aquesta limitació temàtica, quedava definit el camp de treball no sols per la dimensió sovint reduïda dels projectes, sinó per la seva presentació expressiva.

Tot i així, Josep Salvany fou un dels principals constructors dels grans casals de les famílies benestants vilanovines. Els seus exemples han perdurat fins a avui: la Casa Bolet al carrer de Pàdua, 14, 1859; la façana de la Casa Miró i Pascual al carrer de Sant Antoni, 18-20, 1860; la reforma de la Casa Joan Almirall a la plaça Llarga, 12, 1860; la Casa Samà al carrer Major, 54-56, 1862; la Casa Josep Padró, a la rambla Principal, 37, 1864; la reforma de la Casa Josep Guibernau al carrer de l'Església, 12, 1867; la Casa Junqué i Escofet, a la plaça dels Cotxes, 3, 1867; la Casa Josep Olivella, a la plaça de la Vila, 1870; l'ampliació i reforma de la Casa Pau Alegre o Can Girabals, al carrer de Pàdua, 17-19, 1873; la Casa Solà i Esteve, al carrer dels Escolapis, 3, 1876; la Casa Josep F. Lluch i Torrents (inexistent), a la rambla Principal, 1876; la Casa de renda de Jaume Marià Ramona i Mayner, a la plaça de la Vila, 1878; i la Casa Maria Robert de Batlle al carrer Major, 2, 1890, a Sitges. Les cases que trobem projectades a Sitges, com la Casa Maria Robert de Batlle (1890), són conseqüència del casament amb Francesca Cassanyes i Forment, tot i que abans ja havia actuat com a director de camins veïnals. Moltes d'aquestes cases foren catalogades al Pla Especial i Catàleg Historicoarquitectònic i Natural de Vilanova i la Geltrú de 1987.

Josep Salvany també treballà per a les famílies benestants vilanovines que es dedicaren a invertir els seus capitals en cases de renda. Exemples d'aquestes i que encara perduren són: la Casa de renda Pau Soler i Morell, al carrer de Josep Anton Marquès, 3-5-7, 1856; la Casa de Josefa Serra de Soler, al carrer de Santa Eulàlia, 17, 1857; les Cases en filera de Salvador Raldiris, al carrer de Sant Roc, 1861; o la Casa Freixedes, al carrer de Sant Antoni, 13, 1872 -aquesta última nova tendència de tinença molt usual a les ciutats a finals del segle XIX, en la qual el promotor edificava l'edifici ocupant el pis principal i llogava la resta de pisos i planta-, i per últim la Casa de renda de Jaume Marià Ramona i Mayner, a la plaça de la Vila, 1878.

Malgrat que el camp de competència del mestre d'obres s'havia de dirigir a l'arquitectura privada, enfront de la *pública* o *monumental*, que era l'àmbit propi dels arquitectes, Salvany també ens ha deixat exemple d'aquesta arquitectura a la ciutat: les Escoles Ventosa (1854) a la plaça de la Vila, malauradament enderrocada; la Casa del Capellà de l'Hospital (1856), al carrer de Sant Josep, 26; la Peixateria Vella (1858), al carrer de la Unió, 5; la Casa Rectoral de la Immaculada Concepció (1859), a la plaça de la Immaculada Concepció, i la Casa d'Empara (1875), a la rambla de Josep Tomàs Ventosa, 20.

Quin és l'estil on podem emmarcar l'arquitectura de Josep Salvany? Ignasi de Solà-Morales, a *Elies Rogent i la Universitat de Barcelona. Orígens de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona*, indica que als projectes de final d'estudi dels mestres d'obres trobem: "El

predomini d'una racionalitat constructiva emmarcada en un quadre de coneixements ben codificats i la simplicitat resolutiva dels problemes." És a dir, el de l'arquitectura neoclàssica simplificada.

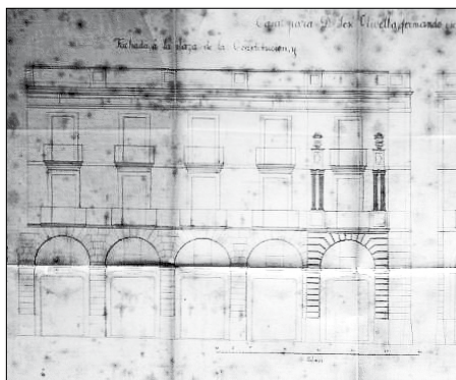
Josep Salvany no sempre utilitzà aquesta simplicitat resolutiva. Exemple d'això són la Casa Samà al carrer Major, la Casa Junqué i Escofet, a la plaça dels Cotxes, o la Casa Josep Olivella a la plaça de la Vila. Ni sempre, quan la utilitzà, ho féu dins el Neoclassicisme auster, amb l'exemple de la façana de la Casa Miró i Pascual, al carrer de Sant Antoni, que Salvany titulà com a "Fachada Gòtica", que mostra una ràpida incorporació a les noves tendències. Per últim derivarà cap a l'Eclecticisme com mostra la Casa Maria Robert de Batlle (1890) al carrer Major, a Sitges.

La ciutat en la qual Josep Salvany inicià els seus primers treballs la coneixem bé. L'historiador vilanoví Josep Antoni Garí i Siumell dibuixà la ciutat a *Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú, desde su fundación hasta nuestros días* en un plànol amb data 1850. És una ciutat que havia patit una guerra civil, la primera guerra carlina (1833-1840). Quan Garí dibuixà el plànol aquesta en patia una segona (1847-1860) on sovintejaven partides carlines a les muntanyes del Garraf. Vilanova i la Geltrú el 1850 era una ciutat amb les seves entrades tapiades, fortificada i amb torres de defensa. Una ciutat que aviat iniciarà la construcció d'un nou centre urbà: l'actual plaça de la Vila sobre els terrenys desamortitzats el 1836 de l'antic convent dels caputxins que hi havia a la plaça dels Cotxes.

Plànol dibuixat per Josep Antoni Garí i Siuñell el 1850

La plaça de la Vila es va formar a partir de l'any 1851. Els sis carrers que conflueixen a la plaça i la coincidència amb l'eixample històric de la vila a mitjan segle XIX, permet afirmar que va ser ideada com a espai vertebrador de la ciutat. Parts dels terrenys del convent foren adquirits, l'any 1846, per l'*indiano* Josep Tomàs Ventosa i Soler a Josep Parellada, veí de Barcelona. La intenció de Josep Tomàs Ventosa era construir una escola de primer ensenyament: les Escuelas Gratuitas Ventosa, primer edifici de la plaça, que va ser acabat l'any 1854, actualment enderrocat, que ocupava l'actual cantonada de la plaça de la Vila i de l'avinguda Francesc Macià, edifici projectat per Josep Salvany. Si bé l'edifici emblemàtic de la plaça de la Vila és la Casa de la Vila (1867), que fou projectada per l'arquitecte Francesc de Paula del Villar i Lozano, al mateix temps que arranjà la plaça, la resta d'edificis emblemàtics són de Josep Salvany: la casa Olivella (1868), promoguda per Manuel Olivella i Samà; l'edifici de la façana enfrontada al Consistori, cantonada amb el carrer Caputxins, els plànols del qual porten

Casa de renda Jaume Marià Ramona i Mayner (1878) i Casa de José Olivella (1870)

I Al fons les Escuelas Gratuitas Ventosa i la Casa Olivella a la plaça de la Vila

per títol *Casa de José Olivella* (1870), i l'edifici central de la façana enfrontada promoguda per Jaume Marià Ramona i Mayner (1878).

Freixa, als seus *Anales*, indica al 1861 que:

“Aumentando notablemente la población, se construían casas en gran cantidad, hasta el punto que las fábricas de ladrillo o bóbiles no podían atender la demanda... el capital privado, abundante en Villanueva, buscaba lugares donde colocar el dinero, con promesa segura de renta, y los inmuebles ofrecían estas condiciones. El Ayuntamiento tenía que resolver casi diariamente peticiones de obras enclavadas en terrenos sin urbanizar o de urbanización dudosa.”

L'esforç urbanístic per ordenar el creixement de la ciutat es mostra en els nous traçats de carrers anteriors a l'Eixample Gumà, esforç al qual no fou aliè en molts d'aquests traçats Josep Salvany: carrer dels Escolapis, perllongament del carrer Sant Gervasi; carrer del Correu, perllongament del de Pàdua; carrer Hernani, perllongament del carrer del Cor-

reu; rambla Principal (aleshores del Centre), que, iniciada el 1815, arribava el 26 de juny de 1860 fins a la confluència de la rambla Transversal, a l'actual plaça de Gumà i Ferran; carrer de la Llibertat, projecte urbanístic, aprovat el 9 d'abril de 1848, per fer un passeig fins a la platja i la rambla de Josep Tomàs Ventosa, tram de la rambla Transversal, projectada el 1872. En tots aquests carrers i rambles s'aixecaren edificis projectats per Josep Salvany.

L'Ajuntament va aprovar el 17 d'octubre de 1866 l'obertura del carrer de l'Almirall Colom, segons els plànols presentats per Josep Llanza i Gumà, (1817-1880), *indiano*, que havia residit trenta anys a Matanzas, cosí de Francesc Gumà i Ferran i propietari a la vila de terrenys. Però ja anteriorment Josep Llanza havia participat en un dels eixamples de la ciutat amb Miquel Sala i Famadas, i els germans Joan i Pere Fransi. Tot ells, indica el projecte d'urbanització:

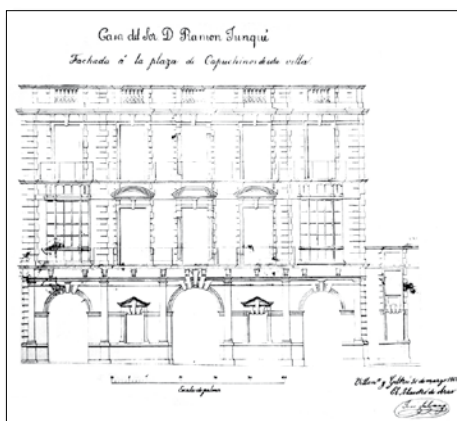
que acaban de adquirir una grande extensión de terreno en la dirección que deberán seguir en

su prolongación el paseo de la Rambla y la calle Tetuán en sus respectivas direcciones y deseando realizar dicha prolongación y abrir otras calles nuevas y una plaza...

El projecte fou aprovat per l'Ajuntament el 27 d'octubre de 1860; comprenia un tram de la rambla Principal i un altre de la Transversal, els carrers de l'Havana, Cuba, Matanzas i de Josep Llanza. El plànol de l'eixample de Josep Llanza que acompanya el projecte i sol·licitud de llicència fou signat per Josep Salvany i Juncosa.

l Casa José Pedro (1864)

Plànol de la façana principal de la Casa Junqué i Escofet (1867), a la plaça dels cotxes

Per últim, l'eixample definitiu, el de Gumà de 1876, en el qual també participà Josep Salvany. El 19 de febrer de 1874, Francesc Gumà i Ferran s'adreçà a l'alcalde de l'Ajuntament:

considerando de suma importancia para esa Villa que por ese Ayuntamiento se levantara un plano de la urbanización que deben seguir las calles que desde esa Villa se dirigen a la Marina... teniendo en cuenta la penuria y atenciones de los fondos Municipales, hice levantar el proyecto del referido plano á mis expensas, desde la calle de Colon hasta la Marina en toda su extensión actual y que pueda tener en años venideros...

L'Ajuntament va acordar l'estudi de la sol·licitud per la Comissió de Policia Urbana; que, assessorada tècnicament, dictaminés un informe, adequant-se a la Reial Ordre del 25 de juliol de 1846, on s'obligava els municipis a l'aixecament d'un plànol geomètric, i al Decret del 14 de novembre de 1868, on es fixava la normativa per a les obres d'eixample dels municipis. A la sessió de l'Ajuntament del 18 de desembre de 1874, es va donar lectura del dictamen de la Comissió de Policia Urbana, assessorada per tècnics i el mateix Gumà i Ferran, on es ratificava el plànol presentat. El dictamen de la Comissió es basava en dos informes, un de Francesc Lluç i Rafecas, catedràtic de l'Escola Industrial de Barcelona, i del mestre d'obres Josep Fabrès i Fontanals; l'altre, havia estat elaborat per Josep Salvany i Juncosa, mestre d'obres de l'Ajuntament. Pere Marsé, al seu article «Gènesi de l'Eixample Gumà», indica que el plànol de 1874 fou aixecat pels mestres d'obres Francesc Ibern i Josep Salvany.

A la sessió extraordinària de 5 de març de 1880, el consistori nomenà Bonaventura Pollés i Vivó arquitecte municipal. Josep Salvany fou nomenat ajudant del nou arquitecte municipal.

El Sr. Presidente expuso la conveniencia que existe, atendida la importancia que va adquiriendo cada día esta villa, y las edificaciones que continuamente se están practicando en la misma, de nombrar un arquitecto municipal... y en atención al citado nombramiento, se acordó nombrar á Don José Salvany Maestro de obras municipal que ha sido por espacio, de muchos años, ayudante del repetido Arquitecto...

He intentat donar una pinzellada del que foren les aportacions arquitectòniques i urbanístiques de Josep Salvany i Juncosa, tant en l'exercici privat de la seva professió com fent de mestre d'obres titular de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú entre 1854 i 1880. La seva activitat promogué una ciutat ordenada, amb l'*ornato* que tots els textos urbanístics d'aquesta època indiquen: el gust d'una burgesia que s'havia imposat socialment, política i econòmica, que volia una ciutat projectada a les seves necessitats i gustos. Josep Salvany i Juncosa fou el mestre d'obres d'aquesta burgesia vilanovina, sigui local o indiana --a vegades difícilment es pot delimitar--, en el seu període més puixant. Però també fou un mestre d'obres que donà solucions a aquella població de menys recursos econòmics, dins un estil que no volia defugir l'*ornato*. Josep Salvany i Juncosa fou el principal constructor de la ciutat vuitcentista de Vilanova i la Geltrú. Crec que mereix el nostre reconeixement.

BIBLIOGRAFIA

ARXIU COMARCAL DEL GARRAF. *Inventari del fons de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú*.

COLL, Isabel (2001). *Arquitectura de Sitges 1800-1930*. Sitges: Ajuntament de Sitges.

COMAS I GÜELL, Montserrat (2005-2006). *Narcís Oller, Víctor Balaguer i 'La frebre d'or'*. Del Penedès. Hivern 2005-2006. Vilafranca del Penedès.

DE SOLÀ-MORALES Ignasi (1988). «Orígens de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona», in *Elies Rogent i la Universitat de Barcelona*.

FREIXA I OLIVAR, Josep Maria (1959). *Anales de Villanueva y Geltrú 1850-1880*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer.

GARÍ I SIUMELL, FR. Josep Antoni (1996). *Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú, desde su fundación hasta nuestros días* (1a ed. 1860). Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa.

MARSÉ I FERRÉ, Pere (1989). «Gènesi de l'Eixample Gumà». Miscel·lània Penedesenca. Institut d'Estudis Penedesencs.

PUIG I ROVIRA, Francesc Xavier (2003). *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa.

TUBAU, Albert; PARÉS, Àngels; PRAT, Carles (1979). *Història*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i El Cep i la Nansa.